

До українського читача

Нам було надзвичайно приємно довідатися про переклад нашої книги українською мовою з кількох причин. По-перше, україномовне населення складає значну й поважну частину від світового читацького загалу. По-друге, українська й англійська мови посутньо відрізняються одна від одної. По-третє, переклад передбачає певне порозуміння та згоду з думками, висловленими у книзі, що перекладається.

Багато кримінологів гадають, що теорії злочину, придатні для однієї культури, не можуть бути чинні на ґрунті іншої. Наша ж теорія ґрунтується на протилежному принципові: ми припускаємо, що причини злочину всюди є однаковими. Якщо висловлені нами припущення справедливі також для вашого суспільства (а ми в цьому впевнені), цей принцип матиме додаткову підтримку.

Поза сумнівом, «Загальна теорія злочину» не претендує на легке прочитання будь-якою мовою, однак, хотілося б сподіватися, що вона вам сподобається.

Майкл Р. Готтфредсон
Тревіс Герші.

Слово про книгу Майкла Готтфредсона і Тревіса Герші «Загальна теорія злочину» в українському перекладі

В Україні після здобуття нею незалежності кримінологічна наука піднялася на вищий науковий і методологічний щабель. Зокрема, українські кримінологи отримали можливість звертатися до теорії та практики боротьби зі злочинністю в інших країнах. Часи різкої, подекуди бездоказової, критики “буржуазної” кримінології залишилися в минулому. Натомість виникла більша зацікавленість у світовій кримінологічній думці. У фахових правничих часописах обговорюються різноманітні теорії й концепції іноземних авторів, присвячені проблемам подолання злочинності, проводяться міжнародні наукові конференції та симпозиуми. На вітчизняному книжковому ринку стали з’являтися переклади закордонних досліджень. Однією з таких праць є оприлюднена харківським видавництвом «Акта» книжка американських науковців Майкла Готтфредсона і Тревіса Герші «Загальна теорія злочину», що в ній автори здійснили спробу розкрити сутність таких явищ, як злочин і злочинність, а також дати їм своє пояснення і тлумачення. Хочу попередити читача про те, що, судячи з назви, розвідка мала б торкатися кримінально-правового поняття злочину, насправді ж у ній досліджені численні кримінологічні питання різного ґатунку. Автори, за їхніми власними словами, поставили собі за мету “відродити певний духовний інтерес до кримінології — царини, що нею колись цікавилися найвидатніші мисленники людства”.

Задля цього М. Готтфредсон і Т. Герші вдаються до екскурсу в історію кримінологічної науки — від XVII ст. і до сьогодні. Спочатку вони доволі ґрунтовно висвітлюють концепцію злочину, сформовану представниками класичного напрямку кримінології (у кримінальному праві його ще часто називають класичною школою). Ці останні, як відомо, виходили з того, що люди різняться між собою за схильністю вдаватися до насильства й обману, що завжди панують у суспільстві. Вони вбачали джерела злочину в розбещеній людській природі, у прагненні деяких осіб отримувати максимальну насолоду та зазнавати щонайменших страждань саме завдяки використанню сили чи брехні, іншими словами, з одного боку, одержувати задоволення, а з другого — уникати неприємностей. Людством орудують два повелителі — страждання та насолода. Таким є закон природи. Злочин народжується, щойно лише з’являється думка: внаслідок скоєння того чи іншого правопорушення отримана втіха перевершить страждання, які супроводжують злочин. Це означає, що кримінальному діянню притаманні приємні та неприємні наслідки. Останні тягнуть за собою покаран-

ня (правові, фізичні, моральні, політичні й релігійні санкції). При тому наголошувалося, що злочин є вільним індивідуальним волевиявом: кожна людина має право раціонально обирати власний шлях. Злочин завжди передбачає покарання. Утім, на думку прихильників класичного напрямку, покарання не виступає актом соціальної помсти, що полягає в заподіянні злочинцеві катувань та мук.

Значущою є не жорстокість покарання, а його неминучість. Воно мусить справляти на людську душу найсильніші й найтриваліші враження, а його мета полягає в тому, аби перешкодити колишньому правопорушникові знову завдати прикростей суспільству, а також стримати інших від здійснення злочинних намірів.

Визнаючи рацію в таких роздумах, М. Готтфредсон та Т. Герші завважують, що класичний напрямок кримінології таки більше уваги приділяв причинам злочину, аніж з'ясуванню його глибинної суті.

У студії розглядається також антропологічна концепція злочинності, що згідно з нею в суспільстві нібито завжди є люди, схильні до протиправних учинків. Родоначальник цього напрямку, Ч. Ломброзо, визнавав існування наділеного особливими фізичними й біопсихічними властивостями "природженого злочинця" — людини, приреченої скоювати злочини. Згідно з твердженнями Ломброзо та його послідовників, злочинність постає природним біологічним феноменом, а конкретний злочинець являє собою не що інше, як злочинний генотип.

Автори розвідки «Загальна теорія злочину» негативно ставляться до таких поглядів. Що ж до сучасних антропологічних досліджень, які проводяться в багатьох країнах та мають на меті potwierдити генетичне, спадкове, хромосомне пояснення злочинної поведінки, то, за їх словами, результати тих студій наразі практично рівні нулю. Заслуга антропологів полягає лише в тому, що вони запропонували позитивістський підхід до вивчення особистості злочинця й злочинності в цілому. Мається на увазі, що поруч із біологічними чинниками кримінальної поведінки треба встановлювати її кореляційні зв'язки з умовами расового, родинного, економічного, релігійного, політичного та професійного характеру.

Однак нам здається, що в пропонованій читачам книзі мало місця відведено соціологічному напрямку кримінології. Його вихідні положення тільки принагідно окреслені в другому розділі, присвяченому психологічному й соціологічному позитивізму. Тут вміщені надто стислі відомості щодо концепції соціальної дезорганізації Е. Саттерленда, теорії аномії Р. Мертонна, теорії навчання та наслідування злочинної поведінки Е. Дюркгейма, а також стосовно поглядів інших відомих кримінологів-соціологів. Тим часом соціологічне трактування злочину і злочинності на сьогодні обіймає панівне становище у світовій, зокрема в американській, кримінології. Можливо, автори поклалися на ймовірну поінформованість американського загалу щодо змісту соціологічних теорій і тому не вважали за потрібне докладно висвітлювати їх у своєму творі. Натомість вони вирішили приділити пильнішу увагу власній теорії злочину і злочинності.

Їхня теорія ґрунтується на уявленнях про саморегуляцію людської поведінки. Люди поділяються на злочинців і незлочинців залежно від неоднакової тен-

денції уникати кримінальних діянь. Звісно, не всі здатні на сумлінні й соціально виважені вчинки. Недостатній контроль індивіда над собою, слабка саморегуляція спочатку зумовлює делінквентну (іноді тут вживають термін “девіантну”) поведінку, тобто вчинки, що порушують будь-які соціальні норми, а переходом — власне злочинні дії. Водночас високий рівень саморегуляції ефективно применшує спроможність збитися на кримінальні манівці. Наділені такою саморегуляцією люди навряд чи братимуть участь у протиправних діяннях.

Характерною рисою осіб, що мають слабку здатність контролювати себе і свої вчинки, є схильність до миттєвого задоволення власних бажань. Такі люди здебільшого егоцентричні, імпульсивні, байдужі й нечутливі до потреб і страждань інших, вони залюбки піддаються впливові з боку негативного найближчого оточення, потерпають від алкогольної та наркотичної залежності, грають в азартні ігри та є носіями антисоціальних настанов.

Низький рівень саморегуляції випливає з недостатнього виховання та, загалом, ранньої негативної соціалізації підлітків. До таких чинників автори розвідки зараховують кепське виховання в сім’ї, несвоєчасне виявлення делінквентності дитини, батьківську злочинність, неповну родину, трудову зайнятість матері, що не дозволяє жінці добре наглядати за дітьми, хиби шкільного виховання тощо. На їхню думку, незадовільна виховна робота у школі, певною мірою, перетворює сам заклад на “дитсадок делінквентності”. Таке трапляється не тому, що дитина погано вчиться, а через те, що в неї виникає антипатія до школи, яка реалізується у прогулах занять та в порушенні дисципліни. Своєю чергою, така атмосфера перетворює дитину в очах дорослих (та навіть у її власних очах) на правопорушника. Вона починає ототожнювати себе з делінквентами, котрі уникають усього того, що пов’язане зі школою, кидає навчання й переходить в інше оточення, яке накладатиме на неї менше вимог та обмежень.

У «Загальній теорії злочину» докладно аналізуються всі згадані недоліки підліткового виховання, що зрештою призводять до зниження саморегуляції на ранньому етапі людського життя. Враховуючи цю обставину, М. Готтфредсон і Т. Герші роблять кілька висновків. По-перше, джерело слабкої саморегуляції варто шукати в 6–8-літньому віці, коли дитина перебуває під контролем сім’ї та інших соціальних структур, що мають за обов’язок здійснювати виховний вплив. По-друге, треба відбірково й суворо карати неповнолітніх за їхній перший злочин. По-третє, слід зменшувати дитячу злочинність, всіляко протидіючи їй.

Окрім того, автори книги адресують деякі пропозиції державі, органам карного правосуддя, поліції — усім тим інстанціям, що повинні зосереджуватися передовсім на каральній політиці стосовно цього контингенту правопорушників. Якщо їх не застерегти в такому віці, то пізніше вони, безумовно, скоюватимуть нові злочини. Дослідники зокрема рекомендують застосовувати і реальні міри покарання, і пробацію, й умовно-дострокове звільнення під слово честі. Розраховувати на перевиховання таких осіб у зрілому віці марно. Між іншим, усталену за рубежом ідею перевиховання злочинців наші автори зовсім заперечують, і ми цілком поділяємо їхній погляд.

На багатьох сторінках дослідження викладається кримінологічна характеристика розповсюджених у США злочинів, скажімо, вбивств, пограбувань, про-

никнень до житла, зґвалтувань, розтрат, бандитизму та ін. Тут наводяться їхні кількісно-якісні показники за тривалий часовий проміжок, розкривається структура особистості тих, хто скоює ці злочини, за статтю, віком, сімейним становищем, професією, расовою й етнічною приналежністю тощо. Такі відомості мають посутнє значення для світової порівняльної кримінології.

У зв'язку з цим підвищений інтерес викликає студіювання американськими кримінологами так званої "білокомірцевої злочинності", яку часом називають ще "кабінетною злочинністю". Цей різновид злочинів в Америці текстуально визначають по-різному. Проте, виходячи зі змісту тих окреслень, більшість дослідників погоджується, що "білокомірцеві" злочини — це серйозне порушення закону, "базоване на використанні правопорушником свого становища, значної влади, впливу та довіри, що їх він має в легальних економічних чи політичних інституціях, з метою отримання нелегальної користі". Поза сумнівом, це є найнебезпечніше для суспільства та громадянських цінностей кримінальне діяння.

Вельми дискусійними постають питання про співвіднесеність "білокомірцевих", посадових, корпоративних та професійних злочинів. Нам імпонує позиція тих кримінологів, котрі вважають, що наразі йдеться про самостійні, окремі види злочинів.

У вітчизняній суспільно-політичній та кримінологічній літературі лунають заклики розпочати розгорнуте вивчення так званої "елітно-владної злочинності", що проникає в економічну сферу держави. Такі студії передбачають застосування американського досвіду подолання "білокомірцевої" злочинності.

Отже, в книзі М. Готтфредсона і Т. Герші «Загальна теорія злочину» читач зможе віднайти для себе чимало корисного. У цьому творі подано загальнотеоретичне й конкретно-історичне уявлення про злочин і злочинність, зроблений опис існуючої злочинності в США, зокрема підліткової, та її зв'язку з деліквентною субкультурою. Тут викладені також методологічні проблеми кримінологічних досліджень, з'ясовані достоїнства та вади конкретних підходів до студіювання злочину і злочинності тощо.

Книжка розрахована на практичних працівників та науковців, студентів юридичних, психологічних, соціологічних спеціальностей, на широкий читацький загал, небайдужий до теми боротьби зі злочинністю.

І. М. Даньшин —
професор Національної юридичної академії
ім. Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук,
член-кореспондент Академії
правових наук України

Зміст

М. Готтфредсон, Т. Герші До українського читача 5

І.М. Даньшин. Слово про книгу Майкла Готтфредсона і Треваса Герші
«Загальна теорія злочину» в українському перекладі 6

Висловлення подяки 17
Вступ 19

ЧАСТИНА I

ЗЛОЧИН

1. <i>Класична теорія та поняття злочину</i>	24
Сучасна версія класичної концепції злочину	25
Висновки	35
2. <i>Природа злочину</i>	37
Характеристичні риси звичайного злочину	38
Умови, необхідні для скоєння злочину	44
Проникнення до житла (берглари)	46
Пограбування	51
Убивство	54
Угон автомобілів	57
Зввалтування	58
“Білокомірцеві” злочини	61
Розтрата	61
Наркотики й алкоголь	63
Випадки, що теоретично дорівнюють злочинам	65
Різниця між злочинами	65

ЗЛОЧИННІСТЬ

3. Біологічний позитивізм	70
Джерела біологічного позитивізму	70
Сучасний біологічний позитивізм	76
Висновки	84
4. Психологічний, економічний і соціологічний позитивізм ..	87
Психологічний позитивізм	87
Позитивізм в економіці	95
Соціологічний позитивізм	99
Висновки	106
5. Природа злочинності. Недостатня саморегуляція ...	108
Саморегуляція (контроль над собою) та альтернативні поняття .	110
Складники саморегуляції	112
Різноманітні вияви слабкої саморегуляції	114
Причини саморегуляції	118
Дитяче виховання та саморегуляція. Сім'я	120
Виховання дітей, школа та саморегуляція	129
Особистісні прикмети і злочинність	132
Альтернативні теорії злочинності	135
Природа людини та суспільство	141
Емпірична перевірка нашої гіпотези щодо злочину і злочинності	142
Висновки	144

ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ

6. Злочин та індивідуальні властивості — вік, стать, расова приналежність	146
Інваріантність вікового впливу	147
Стать і злочин	168
Расова або етнічна приналежність та злочин	174
7. Соціальні наслідки слабкої саморегуляції	179
Група рівних	179
Школа	184
Праця	188
Шлюб і сім'я	190
Висновки	192

8. <i>Культура і злочин</i>	194
Позитивістська концепція злочину	194
Порівняльна кримінологія	196
Достосування концепцій злочину й саморегуляції до різних культур	200
Висновки	204
9. <i>“Білокомірцеві” злочини</i>	205
Джерела поняття про “білокомірцеві” злочини	206
Наявна теорія “білокомірцевих” злочинів	207
Зв’язок між типами злочинів та типами злочинців	215
Достосування загальної теорії до “білокомірцевих” злочинів ...	216
“Білокомірцевий” злочин та індивідуальні відмінності	220
Вартість поняття про “білокомірцеві” правопорушення для теорії злочину	222
Підсумок	226
10. <i>Організація і злочин</i>	227
Банда	231
Злочинні організації	235
Висновки	239

ЧАСТИНА IV

ДОСЛІДЖЕННЯ І ПОЛІТИКА

11. <i>Дослідницький проект і вимірювання</i>	242
Ідеальний проект дослідження	242
Злочин і дослідницький проект	243
Саморегуляція та дослідницький проект	244
Перші повздовжні (лонгітюдні) дослідження	246
Причинний порядок	248
Злочин: розповсюдженість, сфера дії, участь, частість	266
Дослідницький проект і теорія злочину	276
Висновки	279
12. <i>Значення загальної теорії злочину для суспільної політики</i>	282
Сучасний інтерес до ув’язнення злочинців	285
Професійний злочинець	292
Перевиховання	295
Поліція	297
Контроль над зброєю	299
Зменшення злочинів у вільному суспільстві	300
Висновки	300

Бібліографія	303
Алфавітний покажчик	316
Про авторів книги	325